OILAVIY ZO‘RAVONLIKNING JAMIYATGA IJTIMOIY TA’SIRI

Raxmanov Elbek Xusniddinovich
Huquqni muhofaza qilish akademiyasi Qayta tayyorlash va malaka oshirish fakulteti katta prokurori

Oilaviy zo‘ravonlik bugungi kunda dunyo miqyosida eng dolzarb ijtimoiy muammolardan biri hisoblanadi. Bu hodisa nafaqat bir oilaning ichki muammosi, balki jamiyat taraqqiyoti, inson huquqlari va ijtimoiy barqarorlikka jiddiy salbiy ta’sir ko‘rsatadigan omildir. Oilaviy zo‘ravonlik jismoniy, ruhiy, iqtisodiy yoki jinsiy shakllarda namoyon bo‘lishi mumkin va uning oqibatlari uzoq muddat davomida seziladi.

Oilada zo‘ravonlik hukm surgan muhit avvalo insonning ruhiy holatiga salbiy ta’sir qiladi. Zo‘ravonlikka uchragan shaxs o‘ziga bo‘lgan ishonchini yo‘qotadi, doimiy qo‘rquv va tushkunlik holatida yashaydi. Ayniqsa, bolalar bunday muhitda ulg‘aysa, ularning psixologik rivojlanishi izdan chiqadi. Ular agressiv, tortinchoq yoki ruhiy jihatdan beqaror bo‘lib voyaga yetishi mumkin. Natijada jamiyatda sog‘lom fikrlaydigan va ma’naviy barkamol avlodni tarbiyalash qiyinlashadi.

Oilaviy zo‘ravonlikning yana bir muhim ijtimoiy ta’siri - jinoyatchilikning ortishidir. Zo‘ravonlikni ko‘rib ulg‘aygan bolalar kelajakda shu holatni oddiy deb qabul qilishi mumkin. Bu esa keyinchalik jamiyatda tajovuzkorlik, huquqbuzarlik va jinoyatlarning ko‘payishiga sabab bo‘ladi. Shuningdek, oiladagi nizolar ajrimlar sonining oshishiga olib keladi, bu esa jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Iqtisodiy jihatdan ham oilaviy zo‘ravonlik katta zarar keltiradi. Zo‘ravonlik qurbonlari ko‘pincha ish faoliyatida samaradorligini yo‘qotadi, tibbiy yordamga muhtoj bo‘ladi yoki mehnat qobiliyati pasayadi. Bu esa davlatning sog‘liqni saqlash va ijtimoiy himoya tizimlariga qo‘shimcha yuk bo‘lib tushadi. Jamiyat taraqqiyoti uchun faol bo‘lishi kerak bo‘lgan insonlarning imkoniyatlari cheklanadi.

Bundan tashqari, oilaviy zo‘ravonlik jamiyatdagi ma’naviy qadriyatlarga ham zarar yetkazadi. Oila mehr-oqibat, hurmat va ishonch maskani bo‘lishi kerak. Agar oilada zo‘ravonlik hukm sursa, insoniy qadriyatlar yemiriladi. Bu esa yoshlarning oilaga, nikohga va jamiyatga bo‘lgan munosabatini salbiy tomonga o‘zgartiradi.

Oilaviy zo‘ravonlikning oldini olish uchun davlat, jamiyat va har bir fuqaro birgalikda harakat qilishi zarur. Aholining huquqiy savodxonligini oshirish, ayollar va bolalarni himoya qilish, psixologik yordam markazlarini rivojlantirish hamda zo‘ravonlikka qarshi qat’iy qonunlarni qo‘llash muhim ahamiyatga ega. Eng asosiysi, jamiyatda o‘zaro hurmat va bag‘rikenglik madaniyatini shakllantirish kerak.

Oilaviy zo‘ravonlik bugungi kunda jamiyatdagi dolzarb ijtimoiy muammolardan biri bo‘lib, u oila a’zolariga nisbatan jismoniy, ruhiy yoki jinsiy tazyiq ko‘rsatish shaklida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, ayollar va bolalar oilaviy zo‘ravonlikdan eng ko‘p zarar ko‘ruvchi qatlam hisoblanadi.

Zo‘ravonlik oqibatlari nafaqat statistikada, balki oilalarning yemirilishida ham yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksining 59^2-moddasi (oilaviy (maishiy) zo‘ravonlik) bo‘yicha 2025-yilning 8 oyi davomida 7 ming 624 nafar shaxsga nisbatan ma’muriy javobgarlik choralari qo‘llangan.

Shuningdek, 2025-yil yanvar-avgust oylarida Jinoyat kodeksining 126^1-moddasi (oilaviy (maishiy) zo‘ravonlik) bilan 298 nafar shaxs sudlangan bo‘lib, ularning 81 nafari ozodlikdan mahrum etilgan.

2025-yilning 8 oyi davomida oilaviy zo‘ravonlik oqibatida fuqarolik ishlari bo‘yicha sudlarga nikohni bekor qilish uchun 47 ta ariza berilgan va ulardan 37 tasi qanoatlantirilgan. Bu esa deyarli har besh holatdan to‘rttasida oila yemirilishiga olib keluvchi omillar mavjudligini anglatadi.

Oilaviy zo‘ravonlikning kelib chiqishiga quyidagi omillar sabab bo‘ladi:

- oilaviy nizolar;
- ijtimoiy-iqtisodiy muammolar;
- huquqiy madaniyatning yetarli darajada shakllanmaganligi;
- gender stereotiplari.

Oilaviy zo‘ravonlik jamiyatda keng uchraydigan murakkab ijtimoiy muammolardan biridir. U insonning ruhiy, jismoniy va ma’naviy hayotiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Oilada yuzaga keladigan zo‘ravonlik tasodifan paydo bo‘lmaydi, balki unga turli ijtimoiy, iqtisodiy

va psixologik omillar sabab bo‘ladi. Ushbu omillarni o‘rganish va tahlil qilish zo‘ravonlikning oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

Avvalo, oilaviy zo‘ravonlikning kelib chiqishiga tarbiya va oilaviy muhit katta ta’sir ko‘rsatadi. Agar bola bolaligidan oiladagi janjal, haqorat yoki kaltaklash holatlarini ko‘rib ulg‘aysa, u bunday xatti-harakatni oddiy hol deb qabul qilishi mumkin. Natijada kelajakda o‘zi ham zo‘ravonlikka moyil inson bo‘lib yetishadi. Demak, oiladagi sog‘lom muhit farzand tarbiyasida muhim o‘rin tutadi.

Ikkinchi muhim omil - iqtisodiy qiyinchiliklardir. Ishsizlik, moddiy yetishmovchilik va kambag‘allik oilada stress va asabiylikni kuchaytiradi. Oqibatda er-xotin o‘rtasida nizolar ko‘payib, zo‘ravonlikka olib kelishi mumkin. Ayniqsa, uzoq davom etadigan moliyaviy muammolar inson ruhiyatiga salbiy ta’sir qiladi.

Shuningdek, spirtli ichimliklar va zararli odatlarga ruju qo‘yish ham oilaviy zo‘ravonlikning asosiy sabablaridan biridir. Mast holatda inson o‘z harakatlarini nazorat qila olmaydi, natijada tajovuzkorlik kuchayadi. Bu esa oiladagi tinchlik va o‘zaro hurmatning buzilishiga olib keladi.

Ruhiy va psixologik muammolar ham zo‘ravonlikka sabab bo‘lishi mumkin. Asabiylik, jahldorlik, tushkunlik yoki ruhiy kasalliklar insonning boshqalar bilan munosabatiga salbiy ta’sir qiladi. Ayrim hollarda inson o‘z muammolarini zo‘ravonlik orqali hal qilishga urinadi. Psixologik yordamning yetishmasligi esa vaziyatni yanada og‘irlashtiradi.

Bundan tashqari, jamiyatdagi noto‘g‘ri qarashlar va gender tengsizligi ham oilaviy zo‘ravonlikni kuchaytiruvchi omillardandir. Ba’zi insonlar erkakning oilada ustun bo‘lishi kerakligini noto‘g‘ri talqin qilib, ayollarga bosim o‘tkazishni odatiy hol deb biladi. Bu esa ayollar va bolalarning huquqlari buzilishiga olib keladi.

Oilaviy zo‘ravonlikning yana bir sababi - huquqiy savodxonlikning pastligidir. Ko‘pchilik zo‘ravonlikning qonuniy javobgarlikka sabab bo‘lishini yoki yordam olish imkoniyatlarini yetarlicha bilmaydi. Shu bois ayrim oilalarda muammo yashirin qolib ketadi.

Mazkur farmonda ayollar va bolalarga nisbatan tazyiq va zo‘ravonlik holatlarining oldini olish tizimini takomillashtirish, ularning sonini keskin kamaytirish hamda bunday

holatga uchragan shaxslarni qo‘llab-quvvatlash tizimini joriy etishga qaratilgan muhim vazifalar belgilandi.

Xulosa qilib aytganda, oilaviy zo‘ravonlik nafaqat bir oilaning, balki butun jamiyatning muammosidir. Uning oqibatlari ruhiy, ijtimoiy va iqtisodiy sohalarda chuqur iz qoldiradi. Shu sababli har bir inson bu muammoga befarq bo‘lmasligi, sog‘lom va tinch oilaviy muhitni yaratishga hissa qo‘shishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. https://sudacademy.uz/posts/yashirin-ogriq-oilaviy-maishiy-zoravonlik
2. O‘zbekiston REspublikasi Oila kodeksi. *Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 04.12.2020 y., 03/20/653/1592-son.*
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 noyabrda qabul qilingan PF-6118-son “Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni.
4. http://karatewkf.uz/uz/novosti/ota-onalar-uchun-%D2%9Bizi%D2%9Barli-va-fojdali-i%D2%9Btiboslar/